

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК МЫЙЗАМДАРЫ: ТҮШҮНҮГҮ, СИСТЕМАСЫ, МҮНӨЗҮ, ӨНҮГҮҮ БАГЫТТАРЫ

Конституционное законодательство Кыргызской Республики: понятие, система, характеристика, направления развития

Constitutional legislation of the Kyrgyz Republic: concept, system, characteristics, trends of development

Бул макалада автор тарабынан Кыргыз Республикасынын конституциялык мыйзамдарынын: түшүнүгү, системасы, мүнөздөмөсү, өнүгүү багытынын илимий негиздери каралган. Буга ылайык аны жөнгө салууда жана бекемдөөдө укуктуктун бардык тармактары менен мыйзамдар колдонулат.

Урунттуу свдвр: мыйзамдарды системага салуу; конституциялык мыйзамдар; моделдөө; юридикалык божомолдоо; укуктук мамлекет; стратегиялык түрдө максат коюу

В статье автором рассмотрено Конституционное законодательство Кыргызской Республики: понятие, система, характеристика, направления развития, посвящена конституционному законодательству Кыргызской Республики, включающей в себя целую систему общественных отношений складывающихся в обществе. Соответственно его регулированию и закреплению участвуют все отрасли права и законодательства.

Ключевые слова: систематизация законодательства; конституционное законодательство; моделирование; юридическое прогнозирование; правовое государство; стратегического целеполагания.

In this scientific article with the author considered the constitutional legislation of the Kyrgyz Republic: concept, system characteristics, trends of development deals with the constitutional legislation of the Kyrgyz Republic includes the whole the system of social relations in society. Accordingly, his management and consolidation of all branches of law and legislation.

Keywords: systematization of legislation; constitutional legislation; modeling; legal forecasting; rule of law; strategic goal- setting.

Конституция (латынча *constitutio* - тузулуш) - елкенун негизги (башкы) мыйзамы, мамлекеттин езгече укуктук документи. Конституция мамлекеттин жана коомдун тузулушунун негиздерин, адамдын жана жарандын укуктук абалынын негиздерин жанге салат. «Конституция» тушунугу Байыркы Рим императорлорунун айрым актыларында жана орто кылымдарда колдонулган, бирок мааниси жана формасы жагынан укуктук акт боло алган эмес. Королдук жана феодалдык зомбулуктарды чектее учун коомдун белгилуу бир енуугу этаптарында Конституция езгече документ катары пайда болгон. Алгачкы жазылган Конституция 1787-ж. АКШда кабыл алынган. Конституция жогорку юридикалык кучке ээ, кабыл алуунун жана езгертуу киргизуунун езгече тартиби менен муездделет. Конституция адатта атайы тузулген Конституциялык уюмдаштыруу жыйыны тарабынан же тузден-туз элдик добуш беруу менен кабыл алынат. Мусулман мамлекеттеринде чыныгы Конституция деп Куран эсептелет, бардык мыйзамдар Куранга шайкеш келууге тийиш. Конституция мамлекеттин мыйзам чыгаруу жана укукту пайдалануу ишинин негизги юридикалык базасы болуп саналат. Бардык укуктук актылар, мамлекеттик органдардын иш жузундегу ишмердиги Конституцияга шайкеш болууга тийиш. Конституцияга шайкеш келбеген актылар аракеттенбей турган жана укук бузуучу (органдардын аракети) деп каралат. Конституция убактылуу жана туруктуу деп да белунет. Убактылуу Конституция еткеел

мезгилде иштелип чыгып, бийликти уюштуруу женундегу негизги жоболорду чагылдырат, кээде туруктуу Конституция менен алмашылат (ТАР, Польша, Альбания). Туруктуу Конституция кыска меенетке иштеп калышы мумкун (Венесуэла) [1]. Ал эми конституциясынын милдети, анын -уюштуруучулук, регулятивдик, руханий-дуйнетаанымдык, саясий-идеологиялык, коомдук туруктуулукту камсыз кылуу, каада-салттарыды жана модернизациялоону бириктируу, стратегиялык максатка ылайыкташтыруу, укук, мыйзамдарды системага салуу функциялары аркылуу керунет.

Конституциялык укукта "конституциялык мыйзамдар" термини бир кыйла талаш тушунуктердун бири болуп саналат. Ошондой эле азыркы учурда кептеген теориялык ыкмалардын жана аныктамалардын болушунун езу эле мыйзамдардагы, анын ичинде конституциялык мыйзамдардагы баш аламандыктарды киргизет [2]. Ар бир мамлекет баарынан мурда коомдук мамилелерди укуктук женге салуу аркылуу укуктук ченемдерди белгилеену же санкциялоону ишке ашырууну камсыз кылуу менен коомго тиешелуу турде таасир бериши аркылуу жыйынтыкталат.

Демократиялык турде уюштурулган заманбакп коомдогу укуктук женге салуу конституциялык мааниси бар тузден-туз конституцияга же укуктун башка булактарына негизделет. Конституция бийликти уюштуруучу катары гана эмес, эц оболу мамлекеттин мацызынын конституциялык табигый негизги принциптерин аныктоосу, мамлекеттин саясий-аймактык тузулушун, ошондой эле, жарандардын укуктары менен эркиндиктерин женге салуунун предмети катары да керек болот. Ал эми мындай бардык негизги принциптеринин чогултулушу мамлекеттин уюштуруу формасын чагылдырат, башкача айтканда, мамлекеттин тоталитардык же демократиялык, республикалык же монархиялык тузулушун жана башка ушул сыяктууларды мунездейт, мамлекеттик конституцияда бекитилип берилген дал ушул тузулуш, анын конституциялык, башкача айтканда, мамлекеттик тузулушу болуп саналат [3].

Конституциялык укуктун системасы укуктун тармагы катары - анын тармактарга, ошондой эле, алардын бириктируу институттарынын бирикмесинин тузулушу болуп саналат. Ал эми институттары, институттарга жана ченемдерге белунет. Эгерде мындай кез караштардагы керсетулген системаларды карасак, андай биримдик жок. Конституция - мамлекеттик, коомдук институттарды тузууге, алардын иш-аракетин женге салууга, саясий-идеологиялык жана башка баалуулуктарды керсетуу, урп-адатты жана бириктируу модернизациялоону, мыйзамды системага келтирууге багытталган коомдун негизги мыйзамыболуп саналат.

Конституциянын мазмуну боюнча, кээ бир учурларда конституцияны турлерге белуунун негизинде анын мазмунундагы ез алдынча: конституцияда бекитилген мамлекеттин тузулуш формасы боюнча (унитардык, федеративдик мамлекеттердин, федерациянын субъектилеринин конституциялары); башкаруу формасын боюнча (президенттик, парламенттик, чектелген монархиялык республикалардын конституциялары) элементтерди коюлары да каралып келет.

Ошону мене бирге эле Конституция эц жогорку юридикалык кучке ээ жана ал Кыргыз Республикасында тузден-туз колдонулат жана анын негизинде конституциялык мыйзамдар, мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар кабыл алынат. Ал эми Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп эсептелген, мыйзамда белгиленген тартипте кучуне кирген эл аралык келишимдер, ошондой эле эл аралык укуктун жалпы кабыл алынган принциптери менен ченемдери Кыргыз Республикасынын укук системасынын ажыралгыс белугу болуп саналат. Эл аралык келишимдерди жана эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптерин жана ченемдерин колдонуу тартиби жана шарттары мыйзамдар менен аныкталат жана мыйзамдарды жана башка ченемдик укуктук актыларды расмий жарыялоо алардын кучуне кириши учун милдеттуу шарт болуп эсептелет. Андагы жацы милдеттерди же оордотуучу жоопкерчиликти белгилеечу мыйзам же башка ченемдик укуктук акты еткен мезгилге карата колдонулбайт.

Пайдаланылган булактардын тизмеси

1. "Кыргызстан" улуттук энциклопедиясы: 4-том. Башкы редактору Асанов Ү. А.

К 97. Б.:

Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, 2012. 832 бет, илл. ISBN 978 9967-14-104 - 9

2. Жунусканов Т. Ж. Конституционное законодательство России и Казахстана: научные взгляды. Понятия и источники // Молодой ученый. — 2015. — №2. — С. 371-375. — URL <https://moluch.ru/archive/82/14793/> (дата обращения: 17.04.2018).

3. КМЮА Вестник -2011г. №1, Рыскулова И.А.

4. Жунусканов Т. Ж. Конституционное право и конституционное законодательство в системе права и законодательства современного государства: Общий обзор. Вопросы теории. (На примере Российской Федерации и Республики Казахстан) [Текст] // Право: современные тенденции: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Уфа, апрель 2014 г.). — Уфа: Лето, 2014. — С. 1-10. — URL <https://moluch.ru/conf/law/archive/114/5502/> (дата обращения: 17.04.2018).

5. Шерипов Н.Т. Конституционное право Кыргызской Республики. Учебное пособие. Бишкек.:2010.с.31.

Рецензенты: *Омукеева Н.А.* – кандидат юридических наук, доцент КГЮА
Джакупбеков М.З. – кандидат юридических наук, адвокат ИП “Джакупбеков М.З”